

TAKÁCS ERZSÉBET

Két francia ifjúságszociológiai könyvről

François de Singly: Les Adonaisants, Paris, Armand Collin, 2006
Dominique Pasquier: Cultures lycéennes. La tyrannie de la majorité, Paris,
Éditions Autrement, 2005¹

Számos jel utal arra, hogy a kamaszkor a nemzetközi szociológiai szakirodalom egyik legkurrensebb témájává avanszál. A serdülőkort sokáig pszichológiai életszakaszként tartották számon, maga a fogalom is a pszichológia diszciplináris keretei között született meg, s vált használatossá.² Mára azonban nemcsak a kamaszkor fogalma társadalmiasodott, hanem a későmodernitás emberét – s szociológusát – foglalkoztató olyan kulcsproblémák tárgyalásának megjelenési színtere lett, mint az identitás és az autonómia.

A francia családpszichológia egyik legmeghatározóbb alakja, François de Singly éppen e két fogalmat helyezi családpszichológiai elméletének középpontjába. Meggyőződése, hogy napjaink családjainak elsődleges szerepe a személyes identitás felépítése – legyen szó házastársakról vagy szülő-gyerek viszonyról –, miközben a családok és a családtagok autonómiája folyamatosan növekszik. Legújabb Adonaisants című könyve részben ebből a megfontolásból született. Mint látni fogjuk, Singlyt az izgatja, hogyan épül fel egy fiatal identitása, hogyan alakulnak autonómiatörekvései. Maga a szerző kezdőpontként Ulrich Beck és Elisabeth Beck-Gernsheim (Beck – Beck-Gernsheim 2002) individualizációs folyamatokat tárgyaló kötetére hivatkozik, s a kutatást egyébként Németországban és Franciaországban párhuzamosan végezték.³

Singly kvalitatív és kvantitatív módszerrel folytatott vizsgálatának alanyai 11-13 éves kiskamaszok voltak, mivel központi tézise szerint az autonómia bizonyos

¹ Az ismertetett két könyv a budapesti Francia Intézet könyvtárában, a többször hivatkozott À l'école (Dubet – Martuccelli 1996) pedig a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárban érhető el. Köszönet érte!

² Olivier Galland – a francia ifjúságszociológia talán legmeghatározóbb alakja – érvel amellel, hogy a kamaszkori életszakaszt tulajdonképpen „kitalálták” a 20. század elején, köszönhetően elsősorban Stanley Hall-nak és – Franciaországban – Pierre Mendousse-nak (Galland 1997: 39).

³ A könyv többéves kutatómunka eredménye. Az első fázisban nyolcvan, elsősorban berlini, freiburgi, párizsi és strasbourg-i 11-13 éves, különböző társadalmi háttérű kiskamasszal interjúztak 2001-2002 folyamán, a második szakaszban (2005-2006) 980 interjú készült 12-13 évesekkel, majd 55 párizsi kamaszokkal, végül 800 fős reprezentatív mintás kérdőívet töltettek ki 11-13 éves párizsiakkal.

területein, az identitás új terein már a középiskolai éveket megelőzően növekvő koraérettség jelentkezik. Az autonómia bizonyos területeiről van szó, hiszen e kiskamaszok esetében az autonómiát nyilvánvalóan meg kell különböztetni a függetlenségtől – gondoljunk a gazdasági függés kényszerére. Ezt a jelenséget a francia szakirodalom „kapcsolati autonómiaként” kezdi tárgyalni, mivel kapcsolataik megválasztásában a kamaszok eddig nem látott mértékű szabadságot élveznek.⁴ Singly könyvéből is az derül ki, hogy a szülőknek semmiféle beleszólásuk nincsen sem a barátok kiválasztásába, sem a találkozóknak lebonyolításába sem, ugyanakkor a hazaérkezés és a házon kívül töltött szórakozás idejét kontrollálják.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a kiskamaszok azt csinálják, amit akarnak, a szülőknek ne lenne ellenőrzési potenciálja. A szerző egyértelműen elveti a szülői kontroll elvesztését taglaló, vagy a szeszélyes gyerekkirályok uralta családokról szóló elképzeléseket, és kifejezetten cáfolja, hogy ne lennének szabályok a családokban. A fiatal interjúalanyok nem számoltak be szüleik közönyösségéről, az iskolára, az időbeosztásra, a hazamenetelre szinte mindenhol egyértelmű szabályok vonatkoznak. A fiatalok természetesen különböző próbálkozásokkal folyamatosan tesztelik szüleik flexibilitását, gondoljunk a szobát díszítő ilyen-olyan plakátokra, a zenei ízlésre, a szórakozás különböző formáira vagy a lefekvés időtartamára. Ezek azonban nem arra szolgálnak, hogy személyük eredetiségét a családi identitással szembeszegezzék. „A kamaszkor nem a szülőkkel szakítás, de nem is a domináns családi identitás fenntartásának korszaka. Olyan időszak, amikor a fiatal a saját – inkább generációs, mint személyes – ismertetőjegyeit keresi, hogy számot adjon magának és másoknak is identitásáról, mely nem korlátozódik csak a családjához tartozáshoz.” (Singly 2006: 20) Ebben a (kis)kamasz korszakban még nem beszélhetünk autonóm identitásról: a könyv központi témája éppen az az oszcillálás, amit a fiatalok a családjukhoz és a kortársukhoz kötődő identitásuk között végeznek. Ezt Singly a családi „mi” és a generációs „mi” közötti eltávolodásként definiálja, mely dualitás extrém helyzetekhez vezethet például abban az esetben, amikor a kortárscsoporthoz felülírja a családi szocializációt. Úgy tűnik például, hogy a fiatalok a szülők által előírt szabályokat a családi körön kívül már nem alkalmazzák, ahol pedig egyre gyakrabban vannak szülői felügyelet nélkül. Például több – elsősorban külvárosi fiatalokra vagy a városi erőszak jelenségére koncentráló – vizsgálatban megjelenik, hogy a fiataloknak már kifejezésük is van arra, amikor a kortárs csoporthoz tartozás kifejezésének erős kényszere teljesen eltörlő a szülői tiltásokat (Centre d’analyse stratégique, 2006, idézi Galland 2008: 825).

Fontos azonban hozzátenni, hogy az Adonaissants nem ebben a miliőben kutat. A szerzőt már családpszichológiai írásai kapcsán is rendre az a kritika érte, hogy megállapításai szinte csak a középosztályra érvényesek, ami nem meglepő, mert adatközlői főképpen ebből a rétegből kerülnek ki. Singly azonban egy interjúban elég vehemensen válaszol e kritikákra: elege van abból, hogy állandóan a diszfunkcionális családokat vizsgálják. A kamaszkorral leginkább foglalkozó pszichológusok,

⁴ Singly megjegyzése szerint egy középiskolásnak több joga van a barátja vagy a barátnője, azaz egy intim kapcsolat partnerének kiválasztására, mint az érettségi tárgyának eldöntésére (Singly 2000: 12). A megnövekvő kapcsolatválasztási szabadságot más kutatások is igazolják.

pszichiáterek általában valamilyen problémás kontextusban találkoznak alanyaikkal, majd ezt a kisebbségről alkotott képet általánosítják (Zakhartchouk 2007). Szerinte a „problémás kamaszkor” állandósult jelzős szerkezettel is csínján kell bánni, mivel ez az individualizációs folyamatnak csak a buktatóit, kudarcait emeli ki. Szerinte a serdülőkor szakirodalma túlságosan is a szülő-gyerek intergenerációs eltávolodására helyezi a hangsúlyt, pedig az intragenerációs viszonyok legalább ennyire fontosak. A szabadság és autonómia diszfunkciói természetesen léteznek, de ő ezek hétköznapi lefolyását kívánja vizsgálni, átlagos kamaszokat, átlagos családjukban. Szerinte a család harmonikus működése akkor borul fel, ha a szülő nem érti, hogy gyermeke autonómia törekvéseivel néz szembe. Ugyanakkor maga a társadalom is az individualizáció köré épül fel, akkor mégis miért várjunk mást a kamaszoktól – teszi fel a kérdést?

A kamaszszocializáció tehát nem a család világával szemben bontakozik ki. Messze vagyunk a Parsons által leírt ifjúsági kultúrától (Parsons 1942, Galland 2001), amelyben a fiatalok szisztematikusan láznak a szülői értékrend ellen. Jóllehet az intézmények ellen lázadó ifjúsági kultúrát számos (ifjúság)szociológus is nosztalgiával emlegeti, Singly leszögezi: napjaink nem a konfliktusok, hanem az egyezkedések kora – a családon belül is. A legfőbb cél ugyanis a lehető legharmonikusabb állapotra törekvés, a kompromisszumok keresése a család – gyakran iskolai előmenetelhez fűződő – elvárásai és a kamasz, szülők által is elismert autonómiája között.⁵

A könyv másik fő tézise, hogy a kamaszvilág dualitása nagyobb feszültségeket és nehézségeket kelt a középosztályi miliőben, mint az alsó rétegek körében (Singly 2006: 69-70).⁶ Singly szerint a középosztályi háttérű⁷ kamaszok „hasadt identitásúak” (Singly 2006: 355), akik a kortárs csoportban zajló személyes kiteljesedés és az iskolai követelmények, a társadalmi reprodukció elvárásai között kénytelenek oszcillálni. Az iskola mai formájában ugyanis alkalmatlan az én kiteljesítésére, miközben szüleik elvárásai legerőteljesebben az iskolai teljesítményre irányulnak. A középosztályi családok az iskolai tőkében, a megfelelő jövőbeli diplomában látják a jövő zálogát, így ezt követik leginkább figyelemmel – gyerekszemmel nézve: ebbe szólnak bele leginkább. Így ezeknek a fiataloknak személyiségük kibontakozására – amely egyébként úgy társadalmi, mint családi elvárás – tulajdonképpen csak szabadidejükben

⁵ Ennek demonstrálására a könyv számos apróságnak tetsző példát hoz. Érdekes például mennyire tartozik szülői kontroll alá a ruházzkodás, a szoba feldíszítése, a tévézés. Ez utóbbi vonatkozásában az alsóbb rétegek gyerekei sokkal nagyobb szabadságot – gyakran saját készüléket – élvezhetnek, szemben a közép és felsőosztály gyermekeivel – akik sokszor inkább nem is kapcsolják be a tévéjüket, hogy ne kelljen engedélyt kérni egy-egy műsor megtekintéséhez. A ruházzkodásra vonatkozóan a legtöbb kamasz önálló döntésről számol be, de az interjúkból az derül ki, hogy ennek is megvan a maga – ellenőrzött – menete: a haverokkal kiválasztják, majd a szülővel együtt veszik meg – vagy időnként fordítva. A szoba kidekorálása is többnyire saját döntés – előzetes jóváhagyást követően.

⁶ Singly azt az elképzelést is cáfolja, hogy az alsóbb rétegek esetében autoriterebb szülői modell lenne jellemző.

⁷ A könyv káderrétegről beszél, ez Franciaországban hagyományosan a munkásság és az alacsonyabb beosztású irodai dolgozók feletti széles réteget jelenti. Az ismertetőben – jobb híján – a középréteg terminust használom.

– a szülői felügyeletet kikerülve – van módjuk.⁸ Az alsóbb rétegekben ezzel szemben, az identitásépítés sokkal „folyamatosabb” (Singly 2006: 291), esetükben Singly „kumulatív identitásról” beszél. A fiatalok autonómia-törekvéseit életkori sajátosságként fogadják el, azaz a fiatalok az életkor jogán magától értetődően kapnak bizonyos személyes teret (gyakran saját telefont és tévét). A szerző szerint tehát ezekben a rétegben „a kamaszkorra jellemző kifejezési módként” megjelenő autonómia-törekvések statuáris dimenzióban értelmeződnek, ahol a fiatal célja „felnőni”, s nem „önmagammá válni”, mint a középosztálybeli kamasz esetében. Az alsóbb osztályok gyermekeire nemcsak az iskolai teljesítmény kényszere nehezedik kevésbé nyomasztóan, hanem az individualizálódás kényszere sem. Az iskola kultúrája ugyanis e miliőben jóval távolabb áll a család kultúrájától, mint a fiatalok kultúrája. Ez utóbbi sokkal kompatibilisebb a család értékrendjével, mivel a generációk közötti kulturális szakadék kevésbé nagy, mint a közép- vagy pláne a felsőrétegeknél. Singly megjegyzi ugyanakkor, hogy sok alsó osztálybeli fiatal lány éppen hogy az iskolát használja személyes térként, mivel itt kevésbé felügyelik,⁹ s tanulmányait a magáénak érezheti. Ezzel szemben a középosztálybeli gyerekek, éppen a nyomasztó szülői és társadalmi elvárások miatt egyre közömbösebbek, vagy ellenségesebbek az iskolai oktatással szemben, ami a szerző szerint a polgári oktatási rendszer hibája (Singly 2006: 355-365.). A középosztálybeli fiatalok csak szabadidejükben, egymással, az ifjúsági kultúra(k)ban érzik magukat szabadnak, autonómnak, ami nemcsak az iskolától idegeníti el őket, hanem a munkát mint olyat devalorizálja, ennek minden negatív következményével.

Singly szemében tehát az én felfedezése a szülői gyámkodás alóli progresszív felszabadulással,¹⁰ a fiatalok „saját maguk birtokosává” válásával megy végbe (Singly 2006: 59-60.). Ez azonban nem jelenti a szerepek felcserélődését. Kutatásai alapján a kiskamaszok tisztelik szüleiket és betartják előírásaikat, a szülők pedig kontrollálják gyerekeiket. Számára az individualizálódás folyamatának ez a szakasza nem a fiatalok izolációjához vagy önmagába fordulásához vezet, hanem a „generációs mi-csoportba” integrálódáshoz, mely megelőzi, s egyben előfeltételezi a személyes identitás kialakulását. Megközelítése egyértelműen pozitív, mondhatni optimista: az egyéni identitás felépítése és a kortárs csoport viszonyaiba és kultúrájába tagolódás között nem lát semmilyen feszültséget. Számomra nem is az a kérdés, vajon a kamaszkori autonómia identitásszempontról olvasata mennyire fest egyoldalú képet – végül is a könyv bevallottan ezt a megközelítést célozza. Ami inkább elgondolkodtat, az a

⁸ A szülők számára az a kihívás, hogy megtalálják az egyensúlyt a gyerekeikre kiszabott „tanuloidó” és a „szabadidő” között. Míg a fiatalok a tanulmányokhoz kapcsolódóan jogosnak látják a szülői beavatkozást, a szabadidő alakítása tőlük is tárgyalási készségeket követel meg.

⁹ Érdeemes szem előtt tartani, hogy német és francia fiatalokról van szó, azaz sokan bevándorló szülői háttérrel, s különböző kulturális hagyományokkal rendelkeznek, amely a lánygyermekek esetében különösen korlátozó és kontrollált lehet.

¹⁰ Már 1996-ban megírt, egyik leggyakrabban hivatkozottabb könyvében is az ún. Pygmalion-gondolatra épít (Singly, 1996): ahogy itt a szülő, ott a házastárs teszi lehetővé gyermeke (házastársa) önmagává válását, egyéniségének kibontakozását. Erről lásd röviden Takács 2011.

konfliktusok ábrázolásának hiánya, mely – legyen bármilyen adatgazdag és innovatív a könyv – megállapításainak érvényességét kérdőjelezi meg.

Dominique Pasquier könyve sokkal sötétebb képet fest a kamaszkori identitás kialakulásának folyamatáról.¹¹ Pasquier annak akart utánajárni, hogy pontosan mit is takar „az ifjúsági kultúra” kifejezés. Tulajdonképpen két irányból közelített a kérdéshez: egyrészt a fiatalok baráti és társas kapcsolatait erősítő, és az ellenkező, a kiközösítést előidéző gyakorlatokat vizsgálta, másrészt a „stilizáció jelenségét”. Ez utóbbi egyszerre eszköze a személyiség kifejezésének és valamely közösséghez csatlakozásnak. Megállapítása szerint a különböző társadalmi háttérrel rendelkező fiatalok között soha nem volt ennyire sok közös pont, „kulturális térképüket” dominánsan a kor és a nem határozza meg, kevésbé a társadalmi eredet (Pasquier 2005: 162.).¹² A szerző megfogalmazásában a szülők vertikális transzmissziója a kortárs csoport horizontális kultúrájába ütközik bele, mely utóbbi semlegesíti a régi kulturális hierarchiákat (Pasquier 2005: 160.).¹³ A könyv legerősebb tézise azonban az, miszerint a kamaszok identitása nem az én felfedezésének, kiteljesítésének, hanem a kinézetet (look) övező nagyon erős kényszer irányába hat. A menő frizura, öltözet, a stílus, a zenei ízlés alapvetően határozza meg a fiatalok identifikációját, társas életét.

A fiatalok kapcsolathálója köztudottan a legkiterjedtebb, legaktívabb, ugyanakkor életkor szempontjából a leghomogénebb. Társas kapcsolataikban, így szocializációjukban a gyenge kötések ereje elsődleges és meghatározó. Ez azért problematikus, mert az erős kötések esetében – mint amilyen a mély barátság például – az elkülönöződés egy bizonyos határig elfogadott, a gyenge kötéseknel azonban erős a konformitás kényszere. Ráadásul a kamaszoknak nemcsak a saját csoportjuknak kell megfelelniük, hanem a csoportokon kívüliek számára is világossá kell tenniük a választott csoporthoz tartozást. Különösen a zenei irányzatokhoz csatlakozás húz éles határvonalat,¹⁴ miközben az internetes csoportokba tartozás ki is tágíthatja a társas életet. Kiderült ugyanis, hogy a fiatalok a Facebookon, vagy esetleg olyan személyekkel is beszélgetnek, akikkel az iskolában nem is áll(ná)nak szóba. Ezek a keretek az anonimitásra is lehetségesek adnak, melyet sokan ki is használnak,

¹¹ Pasquier 2001-2002-ben mintegy 60 diákkal készített félig strukturált interjút három – egy külvárosi, egy erősen vegyes összetételű műszaki és egy középosztálybeliek látogatta – párizsi középiskolában.

¹² E gondolat persze nem novum, gondoljunk csak Gerhard Schulze 80-as évekbeli írásaira. Franciaországban Bernard Lahire *La culture des individus* című munkája a legjelentősebb hivatkozási alap Bourdieu *Distinkciók*ban foglalt teóriáinak felülvizsgálatára (Lahire 2004).

¹³ A család hagyományaihoz képest az iskolai kultúrát fokozottan felülírja a kortárs csoport vagy a média értékrendje, vö. a kortárs oktatásszociológusok vitáit az iskola normáinak fenntarthatóságáról/fenntarthatatlanságáról.

¹⁴ A vizsgált francia középiskolások körében a rap, a R'n'B, a reggae, a punk rock, illetve a dzsessz zenei áramlatai számítanak csoportképző stílusoknak (vö. a magyar kutatásokban megjelenő stílusképző irányzatokkal és címkékkel: skinhead, punk, rocker, metál, rapper, alteros, dark, emo, diszkós). Az MP3 vagy cd lejátszó elengedhetetlen tartozék, hiszen a legtrendibb számok letöltése, másolása biztosítja a csoporthoz tartozás aktualizálását.

különböző identitások kipróbálására. A szerzőnő szerint ezek a próbálkozások az életkor növekedésével csökkennek, mint ahogyan a minden apró esemény mániákus közösségi megosztása is.¹⁵ Ugyanakkor a folyamatos jelenlét és az azonnali reagálás elvárás is a csoporttagokkal szemben. A fiatalok kultúrájának alapját ugyanis a közösen átélt, mindenki által egyszerre elért élmények – tv-sorozatok, filmek, koncertek, esetleg könyvek – adják, mely közösségi élmény alapfeltétele ennek azonnali kitérője. Ami az azonnaliság követelményének nem felel meg – például mert nem bestseller irodalom, vagy ódivatú film –, nem válhat a világuk részévé. A többség dönt a tematikusan érdekesnek számító beszédtemákról, a többi pedig marginalizálódik.

A kamaszok számára a legfontosabb tehát a kinézet és a külső válik. Ez nem független a fiatalokra épülő, és egyben életüket meghatározó kultúraipartól. A különböző zenei és öltözködési ízlés az identifikáció számos kódját hordozhatja, s a piacnak köszönhetően számos stílus konstruálására van mód. De ezek a lehetőségek egyben kényszerrel is jelentenek: muszáj valamelyik stílushoz tartozni, különben nevetésség és marginalizáció lesz a fiatal osztályrésze (Pasquier 2005: 61). A külsőnek, az öltözködésnek ez a különösen erős besorolási ereje egyszerre vezet a stílusok radikalizációjához és a kamaszok konformizmusához. Hiába csökken ugyanis a szülői kontroll,¹⁶ a kortárs közösség minden egyéni döntést árgus szemmel figyel, a hasonulás kényszerrel egyre erősebb. François Dubet és Danilo Martuccelli megfogalmazásában: „ahhoz, hogy én legyek, előbb olyannak kell lennem, mint a többiek” (Dubet – Martuccelli 2006: 74). A kamaszok normatív univerzuma így a szülőkéttől a kortársakéhoz fordul, de ezek nem nyugszanak semmiféle valós társadalmi legitimitáson – hiszen mitől jobb vagy értékesebb az egyik divat, mint a másik? –, ami újfajta feszültségeket generál a meglévők mellé: sokaknak – és nemcsak a lányoknak – eleve gondot okoz az intimitás, a befelé figyelés igényének és a csoporthoz tartozás kényszerű viselkedési mintáinak összehangolása (Pasquier 2005: 60-61).

A kinézet versennyé erősödő fontossága nagymértékben befolyásolja a kamaszok nemi identitását. A könyv talán legizgalmasabb részében Pasquier arról ír, hogy a kamaszok növekvő autonómiája nemhogy átjárhatóbbá teszi a nemek közötti viszonyokat, hanem éppen ellenkezőleg, újabb falak emelkednek. A fiúk a férfias és versengő értékeket, a lányok az érzelmeket, és ezek intim barátnői körben való megosztását méltányolják. Ennek megfelelően a fiúk a sportban, s még inkább a videojátékok világában mélyülnek el, a lányok a regények, a sorozatok, az énekes tehetségkutató műsorok és az ezekre épülő internetes rajongóklubok univerzumában. A nemek kultúrája radikalizálódik, új hierarchia alakul ki: a fiúk megvetik a lányok érzelmekre építő kultúráját, s kicsúfolják azokat, akik a lányok irányában túlságosan nyitottak. Az identitásnak ez a szexualizálása természetesen együttjár a kamaszok normatív aspektusának megerősítésével: ha a kamaszok egyre inkább definiálható

¹⁵ Lehetségesnek tartja, hogy ez tulajdonképpen a felnőtté válást jelzi, amikor a másokkal való kapcsolat már nem pusztán szórakozás (Pasquier 2005: 158)

¹⁶ Az internetes és mobiltelefonos elérhetőség lehetővé teszi, hogy a fiatalok fizikai jelenlét nélkül, mindenfajta szülői felügyelet alól kibújva, akár az iskolai tanórák alatt bonyolítsák társas életüket.

sztereotíp megjelenéssel, akkor a nemi identitás sztereotípiának ilyen kifejeződései ennek a legjobb támaszai.¹⁷

A szülők és a fiatalok világa között egyre növekvő távolság a kamaszokat az iskolától is eltávolítja. De nem azért, mert a fiataloké ellenálló kultúra – még ha például a rap ezt is tematizálja –, hanem mert teljesen a fogyasztói társadalomba integrált fogyasztói normák köré szerveződő kultúráról van szó. Számos francia szociológus hívja fel arra figyelmet, mennyire gyökeresen eltérő a mai kamaszok értékrendje a korábbi generációkétól: merőben konformista, a kollektív identitást meghatározó értékekről és kulturális témákról teljességgel leszakadó. Persze, az kérdés, hogy mennyire homogén a mai kamaszkultúra. Az biztos, hogy számtalan, a családi és az iskolai kultúra(k)tól teljesen eltérő stílus él egymás mellett. Pasquier azonban leszögezi: Bourdieu korábbi megállapításaitól eltérően „a domináns kultúra nem az uralkodó társadalmi rétegek értékrendje, hanem a populáris kultúra” (Pasquier 2005: 162). A tömegkommunikációs eszközök ugyanis gyökeresen átalakították a kulturális szokásokat az elmúlt 25 évben, így Bourdieu-nek és Jean-Claude Passeronnak a *Les Héritiers* (Bourdieu – Passeron 1964) és a *La Reproduction*ban (Bourdieu 1970) megfogalmazott tézisei az iskolarendszer cinkosságával zajló társadalmi újratermelődésről már nem látszanak érvényesnek, ellentétben a címadó – többség zsarnokságára vonatkozó – Hannah Arendt meglátással:

„Ami a csoportban lévő gyermeket illeti, ő természetesen rosszabbul érzi magát, mint valaha. Mert ez csoport tekintélye, még ha gyermekekből is áll is, mindig számottevően nagyobb és zsarnokibb, mint amilyen egyetlen ember legszigorúbb tekintélye valaha is lehet. Az egyes gyermek nézőpontjából a lázadás vagy bármiféle önálló cselekvés esélyei szinte a nullával egyenlők; itt már nem abban a nagyon egyenlőtlen viaskodásban vesz részt, amelyben a másik személy kétséget kizáróan abszolút fensőbbiséggel rendelkezik vele szemben, ám amiben mégis számíthat a többi gyermek, vagyis a hozzá hasonlók szolidaritására; ehelyett az történik, hogy az egyszemélyes kisebbség a csoport összes többi tagjának abszolút többségével kerül szembe, ami eleve reménytelen helyzet. Nagyon kevés felnőtt képes ehhez hasonlót elviselni, még akkor is, ha nem játszanak közre a kényszerítés külső eszközei; a gyermekek viszont kimondottan képtelenek erre. Ezért a felnőttek tekintélye alól emancipálódott gyermek nem lett szabad, hanem egy sokkal rettenetesebb, egy igazi zsarnoki tekintélynek, a többség zsarnokságának alávetettjévé vált.” (Arendt 1995: 189)

¹⁷ A nemi elkülönülést és a megvetés kultúráját a médiahasználat régi sztereotípiái is erősítik: eszerint a technika, a számítógép a fiúk birodalma, a kommunikáció olyan régi módjai, mint például telefonbeszélgetés a lányoké. (Pasquier 2005: 105) Pasquier úgy véli – s ezek egyben könyvének zárómondatai –, hogy a kommunikációnak ezek a szocializációs különbségei – fiúk megvetése ide vagy oda – később mégis a lányoknak kedveznek társas életük kialakításában (Pasquier 2005: 166).

Irodalom

- Arendt, Hannah (1995): A múlt és jövő között, Budapest, Osiris.
- Beck, Ulrich – Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002): Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences, London, SAGE.
- Bourdieu, Pierre – Passeron, Jean-Claude (1964): Les Héritiers. Les étudiants et la culture, Paris, Minuit.
- Bourdieu, Pierre – Passeron, Jean-Claude (1970): La Reproduction. Éléments d'une théorie du système d'enseignement, Paris, Minuit.
- Centre d'analyse stratégique* (2006): Enquêtes sur les violences urbaines. Comprendre les émeutes de novembre, Les exemples de Saint-Denis et d'Aulnay-sous-Bois 2005, 2006, 4. <http://www.strategie.gouv.fr/content/violences-urbaines-de-1%E2%80%99automne-2005>
- Dubet, François és Danilo Martuccelli (1996): À l'école. Sociologie de l'expérience scolaire, Párizs, Seuil.
- Galland, Pierre (1997): Sociologie de la jeunesse, Paris, Armand Collin.
- Galland, Pierre (2008): Une nouvelle adolescence, *Revue française de sociologie*, 2008, 4, 49, 819-826.
- Lahire, Bernard (2004): La Culture des individus. Dissonances culturelles et distinction de soi, La Découverte.
- Singly, François de (2006): Les Adonaissants, Paris, Armand Colin.
- Singly, François de – Ramos, Elsa 2010: Moments communs en famille, *Ethnologie Française*, 1, 11-18.
- Singly, François de (2000): Penser autrement la jeunesse, *Le lien social et politique*, 43, 9-20.
- Singly, François de (1996): Le Soi, le couple et la famille, Párizs, Nathan.
- Parsons Talcott 1942: Age and sex in the social structure of the United States, *American sociological review*, 7, 5, 604-618.
- Takács, Erzsébet (2011): „Individuumszociológiák”. Modernitás-megközelítések a francia szociológiában, *Replika*, 79, 7-21.
- Zakhartchouk, Jean-Michel (2007): Enquête sur les « adonaissants ». Entretien avec François de Singly. *L'actualité éducative* du N°449 de janvier 2007. <http://www.cahiers-pedagogiques.com/Enquete-sur-les-adonaissants>